

VIII МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“COLLOQUIA RUSSICA: РЕЛІГІЙ ТА
ВІРУВАННЯ РУСИ (X–XVI ст.)”
(Львів, 15–18 листопада 2017 року)

15–18 листопада 2017 р. у Львові відбулася VIII Міжнародна наукова конференція з серії “Colloquia Russica”, організована Львівським національним університетом імені Івана Франка та Українським католицьким університетом. Програма форуму складалася з відкритих лекцій, окремих виступів і дискусій на секційних засіданнях, з проведення круглих столів, огляду постерних сесій¹. “Colloquia Russica” традиційно об'єднала чималу кількість українських і зарубіжних учених.

Основний предмет обговорення – релігійна історія Русі X–XVI ст. Щоправда, учасники конференції зосередили увагу насамперед на поширенні язичницьких культур, утвердженні на східнослов'янських землях християнської віри, формуванні руського церковного “організму” та на взаємовідносинах між православ'ям і католицизмом у середньовічній Східній Європі. Обговорення міжслов'янських взаємин відбувалося саме у контексті розгляду останнього питання. Отже, деякі доповіді, з огляду на їх наукову актуальність, потребують детальнішого розгляду.

Остап Кардаш (Івано-Франківськ) обґрунтував номінальне поширення церковної юрисдикції архієпископства Магдебурга на землі Рюриковичів. Проаналізувавши латиномовні джерела, дослідник дійшов висновку, що у другій половині X ст. східна місіонерська межа Магдебурзького архієпископства на слов'янських землях сягала Русі. На його думку, попри провал місії Адальберта між 959–962 рр., німецькі владика продовжували формально визнавати Русь частиною свого “церковного тіла”, принаймні до другої половини XI ст. Щоправда, під час дискусії увагу доповідача звернули на те, що джерел для такого висновку обмаль.

Вадим Арістов (Київ) проаналізував знайомство Русі з житійною традицією та культурами західнохристиянських святих XI–XII ст. Він запропонував своє оригінальне пояснення появи радимичів та в'ятичів на сторінках “Повісті минулих літ”, де, між іншим, зауважено їх спільне походження “від ляхів”. Родоначальниками племен, начебто, були брати Радим і В'ятко. Через брак джерел обґрунтувати цю гіпотезу дослідникам не вдалося. В. Арістов дійшов висновку про виключно літературне коріння цієї легенди. Літописець міг використати співзвучність етноніма “радимичі” та імені першого архієпископа Гнезна Радима (Гауденція). Ім'я ж його брата Войтеха (Адальберта), таким чином, могло трансформуватися в етнонім “в'ятичі”. Обидва західнохристиянські церковні діячі, які походили із землі “ляхів”, могли стати зразками для моделювання прабатьків двох східнослов'янських племен.

Степан Темушев (Мінськ) у доповіді підкреслив, що матеріально Церква на Русі забезпечувалася насамперед за рахунок сплати десятини. На його думку, церковне землеволодіння утвердилося тут значно пізніше, ніж у Чехії чи Польщі (не кажучи

¹ Див.: <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/6/2017/11/CR-VIII-official-program.pdf>

вже про німецькі землі), оскільки лише під впливом монгольської навали князі змушені були перекласти частину фіскальних функцій на духовенство.

Албена Стаменова (Софія) охарактеризувала релігійні зв'язки балканських середньовічних держав із Руссю у сучасній болгарській історіографії. Дослідниця зауважила, що, як не дивно, ця тема й досі перебуває на маргінесі наукових зацікавлень істориків, хоча болгарський вплив на культурне життя держави Рюриковичів беззаперечний. До подібної проблематики звернувся **Небойша Каргалия** (Нові Сад), який простежив інтенсивні контакти династії Неманичів зі спільнотою руських монахів на Афоні у XII–XIV ст. Також доповідач встановив, що сербські землі відвідав князь **Vasileus**, якого він ідентифікував як Василька Романовича. **Володимир Александрович** (Львів), взявши слово в обговоренні, підтвердив можливість тісних волинсько-сербських культурних зв'язків, бо зразки малярної спадщини другої половини XIII ст. зазнали виразного балканського впливу.

Васілій Матвєєв (Санкт-Петербург) під час виступу порівняв рельєфні плитки із зображеннями грифонів, павичів та інших істот, знайдені на території княжого Галича, з подібними археологічними артефактами з Західної Європи. У висновку він підкреслив, що майже аналогічну продукцію у першій третині XIII ст. виготовляли в Малопольщі, отже, поява керамічних плиток на Підкарпатті може бути зумовлена активною будівельною політикою цистерціанців та францисканців. Щоправда, під час дискусії доповідачу зауважили, що чернені ордени заледве чи володіли ресурсами, достатніми для експорту плитки на Русь.

Дюра Гарді (Нові Сад) доводив, що матримоніальні союзи між угорськими Арпадами та православними руськими князями у XIII ст. укладені з огляду на політичні вимоги часу. При цьому такі шлюби не сприймалися радо католицькими ієрархами. На думку автора, доказ цього – приклад Кунегунди Ростиславівни, доньки князя Ростислава Михайловича й угорської принцеси Анни, яка стала дружиною чеського короля Пшемисла-Оттокара II, відповідно, матір'ю Вацлава II. Попри такий високий статус, в актах богемських високопоставлених священнослужителів її батька продовжували називати “схизматиком”.

Доповідь **Іллі Паршина** (Львів) присвячена канцлеру сілезького князя Генріха VI Доброго, з джерел відомому як *Johann de Ladimiria*. У ній ідеться про імовірне волинське (питомо володимирське) коріння цього придворного, адже у польських землях міста з латинською назвою *Ladimir* не існувало. Щоправда, вихідці з Русі у канцелярських документах зазвичай титулувалися “*de Russia*”, без жодних вказівок на місце їх походження. **Норберт Міка** (Варшава), взявши участь в обговоренні виступу, припустив, що *Ladimir* – це сілезький Любомеж. У такому випадку присутність Іоана (Яна) серед найближчого оточення вроцлавського князя закономірна. Отже, проблема потребує подальшого дослідження.

Свен Ярош (Лейпциг) висвітлив релігійне протистояння між католиками та православними на землях Галицько-Волинської держави після 1340 р. Дослідник зауважив, що остаточно ситуація почала складатися на користь Риму лише після укладення Кревської унії, яка, безперечно, вплинула на баланс сил у регіоні.

Андрій Стасюк (Івано-Франківськ) представив етнічний склад головної садиби міноритського вікаріату Русі – Львівського францисканського конвенту Святого Хреста, що виник, імовірно, на ґрунті місіонерського осередку початку 70-х років XIV ст. Зокрема, на підставі архівних документів вдалося встановити, що серед францисканців

були німці, поляки, голландці, молдавани, болгары, вірмени, руси. Останніх не було багато, оскільки західнохристиянський вплив у Галицькій землі тільки-но починався.

Тетяна Гошко (Львів) коротко охарактеризувала біблійні впливи на кодекси міського права. Так, дослідниця простежила складний шлях “Саксонського Зерцала” до утвердження його норм, адаптованих польськими звичаями й актами, у Галицькій землі.

Поліна Скурко (Мінськ) порівняла маргінальні записи у кириличних книжках XVI ст., що зберігаються в українських та білоруських фондосховищах. Дослідниця звернула увагу на факти дарування книжок та появу такого феномена, як віра у прокляття, записаного у книгу. Ці нотатки також дають можливість визначити баланс сакральної та народної мов у середовищі тогочасного православного духовенства.

Отже, конференція “Colloquia Russica” стала широким інтелектуальним полем для обговорення релігійної історії Русі X–XVI ст. Характерно, що чимало доповідей було присвячено християнським взаємовпливам слов'янських середньовічних держав. Докладніше з ними можна буде ознайомитись уже скоро, оскільки доповіді учасників, найцікавіші думки, що пролунали під час їх обговорення, планується опублікувати в окремому збірнику.

Ілля ПАРШИН